

LIBURVAK

Zarra, Izkutu-kumea, kalera ⁽¹⁾

Onatx ZARRA: izenak besterik badio ere, lau-bost urteko potxoloa. Izkutu-kume egon da orainarte, etxe-zuloan; orain berriz ara bat-batean kalera, lotsak Xoxote-ra astinduta. «Sasikoak» «garbiekin» eskubideetan berdintzeko dabiltzan ontan, etor omen datorren lege berri orrek eman ote dio, aurrez, ortarako kopeta? Ez. Ez bait-da sasikoa Zarra. Amaren irri-parrez, beste senideekin eseri du aitak pamiliko maian. «Nere andre ta seme alaberi eskeintzen diet lantxo au», —dio opari-itzetan.

Aisa igartzen zaio, ordea, bere irri-parreaz areagoko «ze-ikusia» ba duala «andreak» sein-gintza orretan. Kontu-kontari aritua zaio «bere gizonari» albotik, lumaren etorria ornitzen. —«Ez dala baietz»? , nappar-esaeran.

«Ataun-go fruttue» duzute Zarra, alde bietatik. Donostian jaioa, baizikan. Izan ere, gure ama-gaietatik nor ez doa gaur Donosti-ra, erditzera? Ba dirudi, «Donostia, gure uria» diotela ama guziek ao batez, alako «Gipuzkoa, gure uria»ren buruz buru.

---

(1) Ascensio Apalategui Aguirre. Zarra. Itxaropena Argitaldaria. (1965). Zarautz.

Eta gustatu, ala demontre, gure txiki orri Donostia! Zarauz-ko Itxaropenan molde-letraz ipin-apain jantzita egon-arren, 1965-ekzero or egon da etxe-barruan izkutu-kume, aitaren agindura ixil ixil, gizarterako erkintxo dalakoan-edo. Ikusi dut nik, bainan, Zarra, laubost urteko potxoloa. Ume eder, ez da ezkutagarri, egundo. Dabilela bai kalera, gure erriari euskeraz egitera, premia ba dago ta.

Egillea nor? Batxiller-aldiko lagun zaharra dut Ascensio Apalategi Agirre. Iruña-ko Istitutoan gure esamiñak ahartean erabat bukatzeke, agur egin genion elkarri. Unibersidadera jo zuan nere lagunak eta, ni nere Europa-Amerikak zearreko ibilietan nenbillela, lege-gizon egin zan, pamilia azi, lege-lan edo auzietan saiatu ta... lumari eragin. Nere poza, orain urtebete pasatxo, aspaldiko ikas-laguna galtzarbean liburu bi zituala azaldu zitzaidanean. «Zarra» zuan bere liburu oietako bat. Arekiko nere iritzia nai zuan.

Kanpoaldi batek eragotzi zidan adiskidearen eskaria bertan-bera betetzea. Itxoitaldi ontan orde, kanpora jaregin diot Zarra-ri. Batxiller-ikasle batzuk, karreradun bat-edo-bestek eta alako nekazari banakak irakurri dute bitarte ontan, eta erruz gustatu danai. Astiro bein eta berriz nik neuk irakurrita, besterenik gabe, neretik derizkiot on orain liburuari.

Zer da Zarra? Erri-liburu bat, ain zuzen. Joan-aldiko, ia anti-gualeko, erri-jendearen azalpen eta erretratu. Bruxa jazten dute ia danak. Auntz-bizarra darie okotzetik banaka batzuei. Trena asiberriko garaiak dijoaz. Ezta-baidak dabilz errian, su-gurdi orri ere zaldiek daragiotela, bai ta ez. Europar lehen-gerrateko gertaria du liburuak azken-kontakizun.

Erri-jendeak ez du nondik gaillendu diruz, jakitez, graduz edo tituluz. Gustatzen zaio, alare, bere gizarte-maillan buru-jantzia azaldu, buru argiaren aztarnak jaulki, nondik-andik bere burua arras-toko gizon erakutsi. Griña orren zizkutik, nork bere nolakotasunaren eta izate-moduaren jario, zenbat esan jator eta xeblekeri, zenbat umore-aldi ta xiri-itx bota duan euskal gizonak baztarretan.

Giza-klase ortatik baso ugaria Ataun. Ortako jendearen erretaula bizi bat da liburu au. Lan eta atsedean, irripar eta negar, peri ta apustu, elizkoi eta apaizen gaizki-esale, tripazai ta goitar, fededun eta Denge ta «beste-munduko» bildur: bizitzako zorieta non bere izaeran eta tajuari ageri zaigu emen.

Umore-aldi asko du, ta ez da umore-liburu. Xeblekeri asko, ta ez parre-liburu. Orrela aita genezake beste zenbat barren-mugida, liburu ortako utsa ez dalarik. Pasadizuren batean edo bestean Pernando gogora balezaigu ere, oso bestelakoa da Zarra. Pernandon non bere xeblekeria botako, puntu ortara begira dagoz amezke-

tarraren liburuko lerrorik geienak. Emen, olakorik dexente bada ere, sail bakoitzak du berezko ta naitako meritu ta arte-lana.

Erretaula ortan, Zarra erdiko gizaundi. Inguruko irudietan nork bere arpegi, itxura, taju ta nortasuna baditu ere, Zarra-ren ardatzean biltzen dira ari-albañu guziak. Ez da alboko lagunen neurrikoa Zarra. Umeetan gizon, gizonetan gizaundi dirudi eta da. Erriaren sena, Zarra. Desegin egingo litzake erria Zarra-ren «tiñurik» gabe. Aixa estaltzen ditu erriko apaiz biak ere: Don Feliz «gizena» ta Don Juantxo «erretxiña». Erriko ezta-baidatan Zarra-ren itza da muga: «Zarra dixit». Zelantzetan sendotasuna ta gixonkerietan gizatasuna nagusi jartzeko prakaduna du erriak Zarra. Or nun liburu onen itzala. Itzal luzea, iñundikan.

Emakumaekikorik ez du liburu onek, aurre-aldeko kapitulu bat ezik. Prakadun utsen legortasunean doa ortik aurrera, orririk orri, azken-puntaraiño: antxen orratio, oturuntz giarratsuaren gozagarri, parejatxo baten maite-miñak. Artetxe idazlearen arikoa dugu emen Apalategi: emakumeari prestutasun aundiak egoztekoa, alegia.

«Bein edade batera ezkeru, —dio—, Gipuzkoa-ko etxe-koandreak, patxaran, baño ondo begiratuta, artzen du bere erabakia. Euskalerrria etzen izango Euskalerrria, etxe-koandrak izan ez balira diran bezelakoak. Askoz geiago zor dio euskaldunak etxe-koandreari, gizionezkoari baño».
(25 orr.).

Presa eman zigun Iruña-ko Symposiuan Caro Barojak antigualeko gure lan-tresnak biltzeko, teknika berri onek baztatu ta desegin ditzan baiño lehen. Presaago dugu baiñan, gizona beste ezer baiño areagokoa denez, gure erri-jendearen antigualeko giza-moduak eta jokabideak jasotzeko. Erriko agureen gordailutik aizera atera ditu Apalategik gure aurrekoen irudi-zapiak. On ori zorko diogu gaur-gero idazle berriari. Atzorik gabe gaurra nola ezagutu? Gure aurreko zaharren berririk gabe, nola geron berri jakin?

Izkuntza. Muiña badu ere liburu batek baliokoa, bere izkuntza ezin genezaioke barkatu, ez utsekotzat artu, gaurko euskal idazleari. —«Ez daki iñungo euskerarik, eta igarri egiten zaio ori. Obe zukean, jakin izan balu», idazle batezaz Orixek esan. Ataun-en jaioa ez du Apalategik mesede motxa ongi idazteko. Izkuntz, ipui, folklore, esan eta abarretan aberatsa bait-da gure «otso-erria». Eta ona emen Zarra, Ataun-go euskeraren lurrin gozoa.

Lehen ere arturik gera olakorik pranko, Barandiaran-en ipuietatik-eta. Zor ori ezagutu dio (eta niketz, izan dedilla danon partetik) Barandiarani Harri ta Herri-ren egilleak. (H poema, 54-56 orr.).

Erri-aberastasan ori beren jabeeri banatzen zaie Zarra liburuan. Bakoitza bere esanaren edo egin famatuaren jabe azaltzen da. Or Pajaro ta Katarro, Von Bizar eta Don Juan Txiki, Antxarra ta Tzori-Zarra, gaitz-izen eta guzi.

Gizon jakiñetan bezela, itz eta esaera-molde jakiñetan ere maitu oi du erriak bere mundu ñabar ori. Kontakizunaren muiña eta konta-moldea bera ere ez da asko aldatuko ao batetik bestera. Apraposko era, antziñako gauzak bezela izkera bera ere lehenagoko moldetan gordetzeko. Setatsu eutsi dio emen egilleak bere erri-kera ta izkerari. Ez du endredo aundirik artu bere erara maneatu ta bes-telakotzen. Idazketa aña, izketa ematen du emen kontaerak.

Ama-izkuntza beroari bizi bizirik eusteko liburuen zerrendan ipintzen dut neretzat Zarra au. Izkuntza motz eta arlotea eman le-zake erri-euskerak, agian; baiño orrixo baizik ez derizkiot nik eus-keru luze ta asko esan-gaia: zerbait adieraztekoan, alde batetik, esaerak bere muin bizitik erne-arazten dituan, eta bestetik, buru-barruan erderatiko itzulpen traketsa egin-bearretik libra gaitzakean, euskera kutsuduna alegia.

Irar-utsuneek (betiko gure gaitz orrek) itsusitzen dute zerbait liburua. Egilleak, berriz, beretik dituan itzak iztegiko oldez eta mol-dez bear zituan idatzi, ertz-janik eta mozketarik gabe, naiz erriaren aotikakoak beren otsean eta motzean utzi izan. Auts liper batzuk baizik ez ordea, edozeiñetara ere, urre on askoren gaiñetik.

Geroko promes? Berezko merituz betea ba dakusgu ere, obetzat artzen diogu egilleari Zarra, langintza baten lehen-arri ta gero-aldi eder baten promes bezela. Euskerak ala bear, eta ala guk nai.

Zarra ortan erakutsi dituan gaitasunekin jo dezala gaur-biarkoen sailletan barna. Atera dio bizitzari ikaskizunik pranko, bera bere-tzat ibili dan bideetatik, eta abogadutzak besteenetara eraman dua-netatik. Berez ere, biarrera-begira, gizartearen aztorapenetara esnai, ezagutu izan dut aspalditik nere lagun zaharra. Aukerako talai-pos-tura, ori, bere bulkoz ixil ixil idaztera abiatu danarentzat. Barruko eldua da bokazioa. Eta orra ixilleko frutu au, idazteko makurra barrutik dan siñale garbi. Sen zolia igarri zaio idazleari, zear-min-tzo, xiri-itx, zelebrequeri ta maltzur-esanak usmaatzeo. Kontalari atsegiña. Edozein gertari kontu eder da bere luma-muturrean. Alka-rrizketa erraz eta naturala darabil. Azkeneko bi gaitasun ok aixa oartu ta jaso dizkiote goian aitatutako batxiller-ikasle irakurleek. Barru sentikorra, biotzondo unki-bera poesirako, jokabide eta esate jatorretarako. Biotz-pilpira xamur batekin du bukaera liburuak. Be-raz, ez dut uste barrua ustu-bildurrik dezakeanik idazle berri onek.

Berri-eske gagozkiolarik ere, barka genezaioke oraindik beste liburu zahar bat: emakuma-ekikoa. Alargun eman digu Zarra egi-leak. Prakadunak dituan bezela, izango ditu gonadunak Ataun-ek, liburu bat osatzeko beste. Sorta bat eginda, eskeñi bezaio Zarra barkartiari, bere «atsoa» dezan. «Ez da on gizona bakarrik egoten».

Dana berria nai nioke ortik aurrerakoa aspaldiko adiskideari. Poetak esan bezela,

«soña zaar, berri gogoa;
azal orizta, muin betirakoa».

Kaso bertso orri. Erriaren kontzientzi bait-da poeta; bearraren oi. Ala Lizardi betiereko bertso orretan. Barru-barruan itsatsi dakiola idazle berriari, «aire zahar batean kantari berria» dezagun.

JOAN GOIKOETXEA

